

Т. В. Іванова

*студ. І курсу магістратури, спеціальність «Право»,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова*

Науковий керівник: к.ю.н., доц. А. В. Левенець

ПРЕЦЕДЕНТНА ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ В МЕХАНІЗМІ ЗАХИСТУ ПРАВ ОСІБ ІЗ ІНВАЛІДСТЮ

Соціальна політика із захисту прав осіб із інвалідністю багатьох країн Європейського Союзу за останнє десятиліття зазнала змін, тому дії держав у вищезазначеній сфері мають базуватися на вже існуючих європейських тенденціях і інноваційних підходах до розв'язання проблем інвалідності та актуальній прецедентній практиці Європейського суду з прав людини.

За різними оцінками, в країнах Європи проживають близько 80 мільйонів осіб, з різними нозологіями та психофізичними можливостями, що свідчить про масштабність цієї проблеми в регіональному та світовому вимірі.

Протягом багатьох років політика більшості країн світу у сфері захисту прав осіб із інвалідністю була направлена на медичну сферу захисту цієї соціальної групи громадян, яка враховувала лише потребу опікування та вилучала можливості долучення людини із інвалідністю до активного суспільного життя. Внаслідок морально-правового руху та боротьби людей з особливими потребами за свої права та свободи змінилися стереотипи стосовно людей із інвалідністю, моделі інвалідності, а також розуміння «інвалідності» як правозахисної моделі.

З прийняттям Конвенції про права осіб з інвалідністю та Факультативного протоколу до неї (13.12.2006 рік) змінено «парадигму» більшості держав світу у ставленні до людей із інвалідністю.

Соціальна модель «інвалідності» ґрунтується на ставленні до осіб з особливими потребами та інвалідністю, як до повноправних членів суспільства, що мають рівні права з іншими громадянами країни.

Проте, слід зазначити, що у деяких країнах світу, в тому числі і в Україні, при формуванні державної соціальної політики стосовно людей із інвалідністю пріоритетне значення надається «медичному», а не «соціальному» підходу до вирішення проблеми. Така політика держави не сприяє широкому залученню людей із інвалідністю до

активної участі у суспільному житті, що суперечить міжнародним стандартам у сфері захисту та реалізації прав кожного громадянина держави.

В умовах сьогодення виникає потреба науково-теоретичного дослідження проблеми та розуміння існуючого міжнародно правового механізму захисту прав осіб із інвалідністю в умовах демократичної, соціальної та правової держави.

Стаття 14 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція), яка встановлює заборону дискримінації та визначає можливі підстави для неї, інвалідність, як і стан здоров'я загалом, не відносить до явних підстав дискримінації [1]. Однак, виходячи із практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) та Комітету ООН з прав людини, «інвалідність» повинна розглядатися як «інші ознаки» в розумінні статті 14 Конвенції.

У 1968 році ЄСПЛ було розглянуто першу справу щодо порушення статті 14 Конвенції, проте більша частина судової практики з питань захисту прав осіб із інвалідністю була сформована лише протягом останніх 20 років. Так як Конвенція – це живий механізм, то тлумачення змісту статті 14 та можливості її застосування постійно розвиваються, змінюються та розширюються.

Так, до початку XXI століття, ЄСПЛ стверджував, що дискримінація – це поведження з людьми по-різному в однакових обставинах, дивлячись лише на формальну рівність у підходах [2]. Суттєвих змін дефініція «дискримінація» зазнало після історичного рішення у справі «Тлімменос проти Греції».

У 2000 році Велика Палата ЄСПЛ своїм рішенням наголосила, що дискримінація також відбувається тоді, коли люди з різними ознаками отримують однакове поведження за різних обставин. Суд визнав, що в деяких випадках для того, аби уникнути дискримінації, уряд має запропонувати виключення, або пристосування до ситуації з огляду на індивідуальну ознаку людини [3].

Аналізуючи практику ЄСПЛ можна виділити основні доводи, у яких розглядалися питання «розумного пристосування» та позитивного обов'язку держави застосовувати пристосування задля уникнення дискримінації за ознакою «інвалідності».

До найбільш значущої в контексті «розумного пристосування» можна віднести справу «Глор проти Швейцарії», рішення в якій було постановлено 30 квітня 2009 року. При розгляді справи ЄСПЛ

використав саме той підхід, що і у справі «Тлімменос проти Греції» та зазначив, що обов'язок пристосування в деяких ситуаціях є необхідною умовою для уникнення дискримінації. Предметом скарги стали претензії скажника на те, що він вважав несправедливим по відношенню до себе становище, у яке він потрапив. Маючи бажання пройти військову службу, заявник не зміг цього зробити, оскільки його визнали непридатним через захворювання на цукровий діабет. При цьому законодавство Швейцарії вищезазначене захворювання кваліфікує не як інвалідність (особами із інвалідністю вважалися особи з понад 40-відсотковою втратою працездатності), а як «незначне обмеження можливостей особи». Таким чином заявник підпадав під дію положень щодо обов'язкової сплати додаткового податку, який був встановлений для осіб, які не проходили військову службу. Отже, він фактично виявився у положенні гіршому, ніж особи з більшим відсотком втрати працездатності, так само як і особи, які відмовлялись від проходження військової служби через релігійні або пацифістські переконання, для яких у свою чергу була передбачена можливість проходження альтернативної (невійськової) служби [4].

ЄСПЛ, у цьому випадку, зазначив, що намагання вирівняти становище осіб, які проходили і не проходили службу за системою загального військового обов'язку, мають легітимну мету, оскільки це прямо виходить із принципу пропорційності (рівності). Однак, коли йдеться про права особи з інвалідністю, як представника особливо уразливої групи населення, то законодавець звужений у свободі розсуду для вибору засобів для досягнення поставленої мети. Тому Суд дійшов висновку, що справедливого балансу між суспільними інтересами та повагою до прав заявника не було дотримано, що привело до порушення статті 14 Конвенції у поєднанні зі статтею 8 Конвенції [4].

Важливою є практика ЄСПЛ де відбувається кваліфікація уразливих осіб з інвалідністю за множинними ознаками. Так, у рішенні (Справа «Валашінас проти Литви» від 24 липня 2001 року), в процесі кваліфікації порушення прав інвалідів за ст.3 Конвенції визначено, що приводами для цього можуть виступати умови тримання під вартою або в інших місцях позбавлення свободи, які не пристосовані до потреб інвалідів, а також неякісна, несвоєчасна, а й іноді й неадекватна медична допомога або її відсутність. Суд вказав, що «оцінка мінімального рівня жорстокості залежить від усіх обставин справи, таких

як тривалість поведіння, його фізичні та психологічні наслідки і в деяких випадках стать, вік і стан здоров'я жертви» [5].

У рішенні по справі «Жельфманн проти Франції» від 14 грудня 2004 року ЄСПЛ, розглядаючи скаргу, долучив до справи такі факти, як: зміни в стані здоров'я заявника; можливість призначення умовного покарання або дострокового звільнення для ув'язненого в разі погіршення стану його здоров'я, а також відмова заявника співпрацювати з лікарями [рішення].

ЄСПЛ у своєму рішенні по справі «Фарбтус проти Латвії» від 2 грудня 2004 року дійшов висновку, що утримання під вартою 79-річного заявника, який був інвалідом, порушило вимоги статті 3 Конвенції у зв'язку з його «віком, безсиллям і станом здоров'я», тим самим наголосивши, що за певних обставин утримання під вартою протягом тривалого часу осіб похилого віку або інвалідів може стати підставою для кваліфікації порушення ст. 3 Конвенції. Аналогічна позиція була сформована у справі «Прайс проти Об'єднаного Королівства [6]».

Загалом, проаналізувавши, прецедентну практику ЄСПЛ, окрім вищезазначених проблем, можна окреслити основні форми зловживання або зневажання уразливим становищем осіб за станом здоров'я, а саме:

- обмеження у реалізації виборчих прав і свобод; права купівлі-продажу; прийняття рішення щодо місця проживання чи роботи; право на освіту та свободи переміщення, одруження;
- маніпуляції уразливими особами за станом здоров'я при прийнятті рішень особами, що здійснюють опіку;
- негативна практика обмеження права на освіту для дітей із інвалідністю;
- дискримінація дітей з особливими потребами, які фактично обмежені у спілкуванні з іншими дітьми, передусім через недостатню обладнаність місць для ігор під їх потреби та ін.

Аналіз практики ЄСПЛ за статтею 14 Конвенції свідчить, що ЄСПЛ у своїх рішеннях уникає прямого тлумачення термінів. У рішеннях відсутні дефініції «пряма дискримінація» або «непряма дискримінація». Суд розглядаючи кожну справу, розвиває поняття самого явища дискримінації осіб із інвалідністю через усесторонній розгляд конкретної скарги, аналізуючи обставини справи та її унікальні аспекти. Тому і сьогодні, найбільш уразливою групою лю-

дей є особи із інвалідністю, які зазнають дискримінації за значним спектром проявів.

Проте, у кожному рішенні ЄСПЛ робить акцент на тому, що для того, аби уникати та запобігати дискримінації, варто завжди пам'ятати основоположні принципи: дискримінація – це не виправдане, неоднакове поводження з людьми, що мають різні ознаки, а недискримінація означає, що кожній людині гарантуються усі права без будь-яких відмінностей та обмежень.

Список використаної літератури

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. (Конвенцію ратифіковано Законом № 475/97- ВР від 17.07.97). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 01.03.2021 року).

2. Практичний посібник з аргументації у справах щодо дискримінації / упоряд.: Сергій Заєць, Роман Мартиновський. Страсбург: Видавництво Ради Європи, 2015. 72 с.

3. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Тлімменос проти Греції» від 06.04.2000 року №34369/97. URL: (дата звернення: 01.03.2021 року).

4. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Глор проти Швейцарії» від 30.05.2009 року no. 13444/04, § 94. URL: (дата звернення: 01.03.2021 року).

5. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Валашинас проти Литви» від 24.07.2001 року no. 44558/98, §§ 100-101 ECHR 2001-VIII. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59608> (дата звернення: 01.03.2021 року).

6. Рішення Європейського суду з прав людини у справі у справі «Прайс проти Об'єднаного Королівства» від 10.07.2001 року, no. 33394/96, § 24, ECHR 2001-VII. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-125920> (дата звернення: 01.03.2021 року).